

RÓTH ERIKA *

AZ EGYEZMÉNYKONFORM ELŐZETES LETARTÓZTATÁSHOZ VEZETŐ ÚT

Az elmúlt huszonöt évben a büntetőeljárás kényszerintézkedéseket érintő jogalkotás egyik zsinórmértékét az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) és a kontrollszervek ahhoz kapcsolódó joggyakorlata jelentette. Ugyanakkor a hazai jogalkalmazói gyakorlatba kevésbé épültek be a strasbourgi esetjog tanulságai. A következőkben az EJEE-ben rögzített követelményeknek az elmúlt negyedszázad alatt a hazai jogalkotásra gyakorolt hatását és az előzetes letartóztatás elrendelésének indokolásával összefüggő jogalkalmazási problémák egy szűk szegmensét mutatom be, utalva az Alkotmánybíróság és az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) határozataiban foglaltakra. Ezt megelőzően általánosságban is vázolólok az EJEE 5. cikkében foglalt elvárásokkal kapcsolatos, a bírósági gyakorlatból leszűrt problémák orvoslására a Miniszteri Bizottság határozatában és ajánlásaiban megfogalmazott iránymutatásokat.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) hatása már kihirdetése előtt is érzékelhető volt a hazai jogalkotásban, de a jogalkalmazás a mai napig sem tud teljes mértékben megfelelni az elvárásoknak. Ezt a strasbourgi bíróság – nem csak Magyarországgal kapcsolatos ügyekben hozott – ítéletei és a kontrollszervek elé el nem jutott ügyekből levonható következtetések egyaránt alátámasztják. Ugyanakkor az elmúlt bő két évtizedben a jogalkotás sem volt mentes a nem egyezménykonform megoldásoktól, de ezeknek a jogszabályoknak a jelentős része az alkotmánybírósági szűrőn sem ment át, így a korrekcióra már azelőtt sor került, hogy konkrét ügyekben a panaszosok az Emberi Jogok Európai Bíróságához (EJEB) fordultak volna.

1. ALAPVETÉS

Az EJEE 5. cikke garantálja *a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jogot*. Az önkényes vagy indokolatlan szabadságtól való megfosztás megelőzése érdekében maga az 5. cikk 1. bekezdés *a)*-tól *f)* pontig sorolja fel azokat az eseteket, amikor *törvényben meghatározott eljárás útján* valaki szabadságától megfosztható. Ezek közül a *c)* pontban írt okok jutnak szerephez a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések körében az *előzetes letartóztatással* és az *őrizetbe vétellel összefüggésben*.

Mielőtt az 5. cikkben írt követelményeknek való megfeleléssel kapcsolatos néhány problémára rámutatnék, előre kell bocsátani, hogy a magyar fogalmak szerinti előzetes letartóztatás időtartamát a strasbourgi bíróság csak az elsőfokú határozat meg-

* Egyetemi tanár, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 3515 Miskolc-Egyetemváros.
E-mail: jogerika@uni-miskolc.hu.

hozataláig vizsgálja a (1) bekezdés c) pontja szerint, mivel a jogerőre nem emelkedett elsőfokú határozat meghozatala után elrendelt vagy fenntartott fogva tartást már bírói ítéleten alapulónak tekinti, és így arra az a) pontban írtak – és az ahhoz kapcsolódó gyakorlat – irányadók.¹

Az Egyezményen kívül az Európa Tanács tagállamaival szembeni elvárásokat fogalmaznak meg a Miniszteri Bizottság határozatai, ajánlásai, amelyek közül az előzetes letartóztatást három is érintette. Először az 1965. évi 11. sz. határozat² tartalmazta azokat az elveket, amelyekkel összhangban kell állnia az előzetes letartóztatás alkalmazásának. Ezt a határozatot továbbfejlesztette, kiegészítette az 1980. évi 11. számú ajánlás.³

A hazai szakirodalomban többször az ilyen típusú dokumentumok között említik a Parlamenti Közgyűlés 1245. (1994) számú ajánlását is,⁴ amelyben az R (80) 11 ajánlás újabb elvekkel történő kiegészítését javasolta a Miniszteri Bizottságnak. Akkor a Miniszteri Bizottság – bár osztotta a Parlamenti Közgyűlés véleményét – nem találta szükségesnek az 1980-as ajánlás módosítását, mivel álláspontja szerint az, valamint más nemzetközi eszközök biztosítani tudják a tárgyalásra váró személyek jogi védelmét és a szükséges garanciákat. A Parlamenti Közgyűlés két, leginkább előremutató javaslatával kapcsolatban viszont úgy vélte, hogy azokra egységes, általános szabályt a tagállamok nemzeti jogában mutatkozó jelentős eltérések miatt nehéz lenne alkotni. Ezek a javaslatok az előzetes fogva tartás maximális időtartamának meghatározására és vád elutasítása vagy felmentő ítélet esetén a fogva tartás miatti teljes kártalanításra vonatkoztak.⁵

Több mint egy évtizeddel később, 2006-ban fogadta el a Miniszteri Bizottság a Rec (2006) 13. számú ajánlást az előzetes letartóztatás alkalmazásáról, körülményeiről és a visszaélések elleni biztosítékokat tartalmazó rendelkezésekről, amely nem kiegészítette az előző elvárásokat, hanem felváltotta a Res (65) 11. határozatot és a Rec (80) 11. ajánlást.⁶ A dokumentum hangsúlyozza az *ártatlanság vélelmének*

¹ GRÁD András – WELLER Mónika: *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve* (Budapest: HVG-ORAC 2011) 195; *Az Egyezmény 5. cikkére vonatkozó kézikönyv. A szabadsághoz és a biztonsághoz való jog* (Brussels: Európa Tanács/Emberi Jogok Európai Bírósága 2014) 29, echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_HUN.pdf.

² Resolution (65) 11 on remand in custody (Adopted by the Ministers' Deputies on 9th April 1965) Remand in Custody. Lásd rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804c2839.

³ Recommendation No. R (80) 11 of the Committee of Ministers to Member States concerning custody pending trial (Adopted by the Committee of Ministers on 27 June 1980 at the 321st meeting of the Ministers' Deputies). Lásd rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804f2701.

⁴ The detention of persons pending trial. Parliamentary Assembly Recommendation 1245 (1994), assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15279&lang=en.

⁵ A Miniszteri Bizottság választát tartalmazó határozatot lásd The detention of persons pending trial Parliamentary Assembly Recommendation 1245 (1994) (CM/Del/Dec/Act(94)516/3.1b), search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016804d9846.

⁶ Recommendation Rec (2006) 13 of the Committee of Ministers to member states on the use of remand in custody, the conditions in which it takes place and the provision of safeguards against abuse (Adopted by the Committee of Ministers on 27 September 2006 at the 974th meeting of the Ministers' Deputies). Lásd search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805d743f.

szem előtt tartását és a fogva tartás „*utolsó megoldás*” jellegét. Az indokoltsággal összefüggésben az Ajánlás kiemeli, hogy az elrendelésről vagy a fenntartásról döntő bíróságoknak *objektív szempontok*⁷ alapján kell megállapítaniuk, hogy az előzetes letartóztatás okai körében megjelölt veszélyek fennállására megalapozottan lehet következtetni és hogy helyettesítő intézkedések alkalmazása az adott esetben nem elegendő. Ennek alátámasztása a nyomozó hatóságokat, valamint az ügyészt terheli.

A jogalkalmazásban azonban a Miniszteri Bizottság által világosan megfogalmazott elvárások és az EJEB ítéleteiben gyakran ismétlődő érvek és megállapítások ellenére is a legtöbb tagállamban tapasztalható problémák, de a szovjet utódállamok és Törökország jogalkalmazói gyakorlata különösen sok kívánnivalót hagy maga után.⁸ Ez indította arra a Parlamenti Közgyűlés Jogi és Emberi Jogi Bizottságát, hogy ismét egy határozatot és egy ajánlást fogalmazzon meg.⁹ A határozatból kitűnik, hogy *általában nem új problémákkal szembesül a strasbourg-i bíróság*, hanem többnyire a régóta hangsúlyozott követelményeket kell újra és újra megerősíteni.¹⁰

2. AZ EGYEZMÉNY 5. CIKKE ÉS A HAZAI JOGALKOTÁS¹¹

Az EJEE 5. cikkében írtakkal lényegét illetően megegyezik a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (PPJNE) a szabadság és a személyi biztonság védelméről szóló 9. cikke. Mivel a PPJNE kihirdetésére, sőt a Fakultatív jegyzőkönyv hatálybalépésére is korábban került sor, mint az Európa Tanácshoz való csatlakozásunkra és az EJEE kihirdetésére,¹² a hazai jogszabályok módosítása – a jelzett tartalmi egybeesésnek köszönhetően részben az Európa tanácsi normák-

⁷ A szempontok közül többet maga az ajánlás is megjelöl a melléklet 9. pontjában.

⁸ A jelentést megfogalmazó képviselő három országban személyes, tényfeltáró látogatást is tett. A felkeresett tagállamok Oroszország, Grúzia és Törökország voltak.

⁹ Abuse of pre-trial detention in States Parties to the European Convention on Human Rights. Resolution 2077 (2015). A Parlamenti Közgyűlés 34. ülésén, 2015. október 1-én fogadta el a határozat szövegét. Lásd assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22206&lang=en. Recommendation 2081 (2015). A Parlamenti Közgyűlés 34. ülésén, 2015. október 1-én fogadta el az ajánlás szövegét. Lásd assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22212&lang=en.

¹⁰ A Miniszteri Bizottság válaszát lásd Reply Doc. 14020, 18 April 2016. Adopted at the 1253rd meeting of the Ministers' Deputies (13 April 2016) Reply to REC 2081 (2015), assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=22605&lang=en.

¹¹ A kézirat lezárást követően fogadta el az Országgyűlés a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. tv.-t, amely az előzetes letartóztatás helyett letartóztatás címszó alatt tartalmazza a vizsgált kényszerintézkedés szabályait. Az új, 2018. július 1. napján hatályba lépő rendelkezések bemutatására e tanulmány keretei között nem kerül sor.

¹² 1976. évi 8. tvr. az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről; 1988. évi 24. tvr. a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához kapcsolódó, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által New York-ban 1966. december 16-án elfogadott Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről és 1993. évi XXXI. tv. az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.

nak megfelelően¹³ – már a csatlakozásunk előtt megtörtént. Így – többek között – az előzetes letartóztatásról való döntés bírói hatáskörbe utalása is a PPJNE 9. cikk 3. pontjával való összhang megteremtése miatt vált szükségessé.¹⁴ Ezzel egy időben viszont az őrizet maximális időtartamát hetvenkét óráról öt napra emelte fel az *1989. évi XXVI. tv.* annak érdekében, hogy az immár bírósághoz benyújtandó ügyészi előterjesztésre és a bírósági meghallgatásra kellő idő álljon rendelkezésre.¹⁵ Ez a rendelkezés azonban hamarosan korrekcióra szorult.

Az EJEE kihirdetése után mintegy két évvel a hazai jogi szabályozás és az Egyezmény összhangjának megteremtése jogalkotói lépéseket kívánt az őrizetbe vétel időtartama terén is. Az EJEB ítéletei ugyanis azt jelezték, hogy a terhelt bírósági határozat nélküli fogva tartásának öt napos leghosszabb tartama ellentétes az Egyezmény 5. cikke 3. bekezdésében foglalt „haladéktalan” bíró elé állítás követelményével.¹⁶ Ezzel egyidejűleg (és ugyanazon indokok alapján) került sor a bíróság elé állítás című külön eljárásban elrendelhető őrizetbe vétel időtartamának az általános szabályokhoz igazítására is.¹⁷

Az *1998. évi XIX. tv. (Be.)* általános indokolása részletesen foglalkozott a törvény és hazánk nemzetközi kötelezettségei kapcsolatával, kiemelve az EJEE és az EJEB ítélkezési gyakorlatának szerepét a törvényjavaslat rendelkezéseinek kialakításában. Az előzetes letartóztatás okainak újrafogalmazásakor a jogalkotó célja az volt, hogy *önmagában a bűncselekmény tárgyi súlya* – amit a jogalkalmazó általában a Btk. különös részi büntetési tételhez kötött – ne legyen elégséges a legsúlyosabb kényszerintézkedése elrendeléséhez.¹⁸ Az előzetes letartóztatás (általános, kivételeket tűrő) maximális időtartamát a Be. három évben határozta meg.

Az új, még hatályba lépésére váró Be. és az annak hatására módosított régi Be. szabályait többször is vizsgálta az Alkotmánybíróság (AB). Az egyik ilyen rendelkezés a Be. 327. § (2) bekezdése (régiben Be. 223. § (2) bekezdés) volt, amely szerint, amennyiben az elsőfokú, jogerőre nem emelkedett ítéletben a bíróság szándékos bűncselekmény elkövetése miatt legalább háromévi végrehajtandó szabadságvesztésre ítélte a vádlottat, ügyészi indítványra az előzetes letartóztatást fenn kellett tartani vagy el kellett rendelni. Ezt, a bírót mérlegelési jogától megfosztó megoldást az AB alkotmányértőnek találta (19/1999. (VI. 25.) AB határozat, ABH 1999, 150.)

Az előzetes letartóztatás okait érintette még ugyanebben az évben a 26/1999. (IX. 08.) AB határozat, ABH 1999, 265. is, amely a régi Be. 92. § (1) bekezdés c)

¹³ A teljesítendő követelményekről és a hazai jogszabályok megfeleléséről Bán Tamás és Bárd Károly publikált elemző tanulmányt. BÁN Tamás – BÁRD Károly: „Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a magyar jog” *Acta Humana* 1992/6–7. 3–162.

¹⁴ Vö. *1989. évi XXVI. tv.* Általános indokolás 1. a) pontja.

¹⁵ *1989. évi XXVI. tv.* 8. § (2) bek.

¹⁶ *1994. évi XCII. tv. a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény módosításáról* 6. §-ához fűzött indokolás. Amint erről Bán Tamás és Bárd Károly tanulmányában is olvashatunk, már 1990-ben az Országgyűlés elé került az a javaslat, amely az őrizetbe vétel ötnapos határidejének – az EJEB ítélkezési gyakorlatából levonható következtetéseknek megfelelően – 72 órára történő csökkentésére irányult. BÁN–BÁRD (13. lj.) 56.

¹⁷ A régi Be. 347. § (1) bek.-e tartalmazott eltérő, az általánostól hosszabb ideig tartó őrizetbe vételt lehetővé tevő rendelkezést a bíróság elé állítás esetén.

¹⁸ Indokolás a 129. §-hoz.

pontjában foglalt bűnismétlés veszélyére alapozott előzetes letartóztatási ok azon részét találta alkotmányellenesnek, amely szerint minden további megszorítás nélkül *bármely újabb bűncselekmény elkövetésének veszélye* megalapozhatná a terhelte személyi szabadságtól való megfosztását, mivel ez „már aránytalan eszköznek minősül”. (ABH 1999, 265, 277.)

Az előzetes letartóztatás az utóbbi években elsősorban a maximális időtartamára irányadó szabályok többszöri változása miatt került a figyelem középpontjába.

2010. július 1. napjától az előzetes letartóztatás időbeli felső határa *az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény büntetési tételétől függően differenciálódott*. Az új szabályt beiktató *2009. évi LXXXIII. tv.* Általános indokolásának III. 8. pontja és a 18. §-hoz fűzött indokolása is utal az EJEE-ből fakadó elvárásokra és az EJEB gyakorlatára. A felhívott EJEB-ítéletek között találjuk az *Imre v Magyarország* ügyben¹⁹ hozott határozatot is.²⁰

A *2011. évi LXXXIX. tv.* 23. §-ával beiktatott kiemelt jelentőségű ügyek eljárási szabályai körében a jogalkotó az *őrizetbe vétel maximális időtartamát százhusz órában határozta meg*. Az EJEB gyakorlatának ismeretében abszolút érthetetlen új rendelkezés mellett a jogalkotó lehetővé tette a védővel való érintkezés megtiltását is az őrizet első negyvennyolc órájában. Az AB 166/2011. (XII. 20.) AB határozatával a Be. 554/G. §-át – részben nemzetközi szerződésbe ütközése, részben alkotmányellenessége miatt – megsemmisítette (ABH 2011, 545, 546.). Az Alkotmánybíróság határozatában felhívta az EJEB máig irányadó, a *Brogan és mások kontra Egyesült Királyság* ügyben 1988. november 29-én hozott ítéletében a bíró elé állítás „hala-déktalanságának” értelmezésével kapcsolatosan írtakat (ABH 2011, 545, 575.).

2013. november 19. napjától a legsúlyosabb büntetéssel fenyegetett bűncselekmények esetén az előzetes letartóztatás időtartamának már *nincs felső határa*. Így az új maximális időtartam, azaz három év elteltével „sem szűnik meg az előzetes letartóztatás, ha a vádlottal szemben tizenöt évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt van folyamatban eljárás”. A módosítást tartalmazó *2013. évi CLXXXVI. tv.* 14. §-ához fűzött indokolás egyértelműen utal arra a széles körben ismert tényre, hogy ezúttal is egyedi ügyekben bekövetkezett fiaszkó, néhány, a házi őrizet szabályait megszegő terhelte miatt került sor jogszabály-módosításra.²¹

A felső határ megszűnését azóta is rendszeresen kifogásolják a jogvédő szervezetek, de a jogalkalmazók sem feltétlenül értenek vele egyet. Az előzetes letartóztatással kapcsolatos bírói (és részben az ügyészi) gyakorlat alapvetően pozitív tendenciá-

¹⁹ *Imre v Hungary*, Judgment of 2 December 2003, no. 53129/99.

²⁰ Emellett a *Debboub alias Hussein v France*, Judgment of 9 November 1999, no. 37786/97; a *W. v Switzerland*, Judgment of 26 January 1993, Series A no. 254-A és a *Tomasi v France*, Judgment of 27 August 1992, Series A, No. 241-A ügyek főbb megállapításait hívja fel a 18. §-hoz fűzött indokolás.

²¹ „A közelmúlt sajnálatos eseményei rávilágítottak azonban arra, hogy nem minden esetben elegendő ennyi idő az első fokú ügydöntő határozat meghozatalára és az előzetes letartóztatás feltételeinek (így különösen a szökés, elrejtőzés veszélyének) fennállta esetén, az előzetes letartóztatás megszűnése súlyosan megnehezíti, veszélyezteti a büntetőeljárás befejezését, ezért indokolt, hogy az előzetes letartóztatás intézményének ez esetekben ne legyen időkorlátja.”

it felvázoló Matusik Tamás álláspontja szerint is „az előzetes letartóztatás ügydöntő határozat előtti maximális tartamának hiánya a legsúlyosabb bűncselekmények esetében a gyakorlatban egyezményesértésekhez vezethet”.²² Nem önmagában a felső időkorlát hiánya lenne ez esetben egyezményesértő, hanem az, hogy a legsúlyosabb büntetéssel is sújtható bűncselekmények miatt indult eljárások során az előzetes letartóztatásban töltött idő meghalad(hat)ná az EJEE 5. cikk 3. bekezdésében előírt észszerű időn belüli tárgyalás tartásának követelménye alapján elfogadható tartamot. Másrészt „azt az üzenetet hordozza, hogy a jogalkotó hajlandó elfogadni az eljárások jelentős elhúzóását olyan esetekben is, amikor a terheltet fogva tartják”.²³ Az alapvető jogok biztosa elsősorban az arányosság követelményének megsértése miatt kezdeményezte, hogy az Alkotmánybíróság semmisítse meg a Be. ezen rendelkezését.²⁴

3. A HAZAI JOGALKALMAZÓI GYAKORLAT

Az EJEE rendelkezéseivel és az EJEB gyakorlatával összhangban álló nemzeti jogalkalmazás kialakítása nem minden esetben követel jogalkotói lépést, az esetek egy részében a jogalkalmazás „hozzáigazításával” is elérhető a kívánt cél. Azt, hogy ez mégsem egyszerű feladat, jelzi, hogy a jogalkalmazással kapcsolatos kritikai megjegyzések sokkal gyakrabban olvashatók a szakirodalomban²⁵ és az Európa Tanács kontrollszerveinek határozataiban, ajánlásaiban, mint a jogalkotást kifogásoló megállapítások. Így a Parlamenti Közgyűlés korábban hivatkozott határozata is leszögezi, hogy a legtöbb tagállam törvényei általában összhangban vannak a Konvenció standardjaival, de azok ügyészségek és bíróságok általi alkalmazása gyakran nincs.²⁶ Az egyik ilyen kritikus kérdés, hogy az előzetes letartóztatás elfogadható okait általában túl szélesen értelmezik, vagy pro forma hívják segítségül annak érdekében, hogy igazolják az előzetes letartóztatás más, nem jogszerű céljait.²⁷ A hazai jogal-

²² MATUSIK Tamás: „Gondolatok az előzetes letartóztatás hazai gyakorlatát ért kritikák kapcsán” *Magyar Jog* 2015/5. 293.

²³ FAZEKAS Tamás – KÁDÁR András Kristóf – NOVOSZÁDEK Nóra: *Az előzetes letartóztatás gyakorlata: Az alternatív kényszerintézkedések és a bírói döntéshozatal vizsgálata* (Budapest: Magyar Helsinki Bizottság 2015) (a továbbiakban: Jelentés) 8.

²⁴ Lásd ajbh.hu/documents/10180/1957691/Alkotm%C3%A1nyb%C3%ADr%C3%B3s%C3%A1gi+ind%C3%ADtv%C3%A1ny+az+el%C5%91zezes+letart%C3%B3ztat%C3%A1s+id%C5%91tartam%C3%A1r%C3%B3l+441_2014/ceab43cc-28b7-45de-bcd8-560451487af3?version=1.1. Az indítvány elbírálására a kézirat lezárásáig tudomásom szerint még nem került sor.

²⁵ Az előzetes letartóztatás kérdéseivel foglalkozó külföldi és hazai szakirodalom meglehetősen bőséges. Közel két évtizeddel ezelőtt magam is azon szerzők körébe tartoztam, akik a problémakör komplex elemzésére törekedtek. Lásd RÓTH Erika: *Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái* (Budapest: Osiris 2000). E témával foglalkozott – a magyar és a német nyelvű szakirodalom alapos feldolgozásával – kiváló monográfiájában Herke Csongor is. HERKE Csongor: *A letartóztatás* (Budapest – Pécs: Dialóg Campus 2002).

²⁶ Abuse of pre-trial detention in State Parties to the European Convention on Human Rights (9. lj.) 4. pont.

²⁷ A Parlamenti Közgyűlés határozata nevesít is ilyen, gyakran előforduló okokat, elsősorban azon tagállamokkal kapcsolatos döntéseket említve, amelyeket a csatolt jelentésben foglaltak alapjául szolgál-

kalmazói gyakorlatot is sokszor *a letartóztatási okok fennállásának nem megfelelő indokolása, vagy az egyes okok túl széles, esetenként ellentmondásos értelmezése* miatt éri kritika.

Szabó Krisztián írását olvasva különösen lehangoló képet kapunk. Véleménye szerint a sematikus döntések, amelyekre sem a hazai felsőbb bíróságok, sem az uniós jogi aktusok, sem az EJEB gyakorlata nem gyakorol hatást, főként az alsóbb szintű bíróságokat jellemzik.²⁸ Valamivel árnyaltabb, de szintén meglehetősen kritikus helyzetet vázol fel az egyediesített indokolás hiányával kapcsolatban a Magyar Helsinki Bizottság Jelentése.²⁹

Az, hogy a szakirodalomban megjelentek a jogalkalmazói gyakorlatot, különösen az előzetes letartóztatással kapcsolatos ügyészi indítványok és bírósági végzések sematikus indokolását kifogásoló írások, nem új keletű jelenség. Már 1996-ban publikálta Nyilasi Gyula aktavizsgálaton alapuló elemzését és állapította meg, hogy gyakori a több előzetes letartóztatási okra való (esetleg csak részben vagy részben sem megalapozott) hivatkozás az ügyészségi indítványokban.³⁰ Szabó előbb említett kritikus hangvételű írására³¹ válaszolva Matusik Tamás nem pusztán a mundér becsületét védte, amikor nyomozási bíróként rámutatott a közelmúltban bekövetkezett kedvező változásokra.³² Maga is elismeri, hogy vannak még hiányosságok és hogy a fővárosban e téren kedvezőbbek a tapasztalatok, mint az országos átlag. Ugyanakkor azok a problémák, amelyeket Szabó felvázolt, a szakirodalomban és a jogvédő szervek jelentéseiben is gyakran olvashatók és nem egy esetben hazánk strasbourgi marasztalását is eredményezték. Ha áttekintjük azokat az indokokat, amelyek Elek Balázs „gyűjtése” alapján az előzetes letartóztatás elrendelését vagy fenntartását indokolják,³³ láthatjuk, hogy Szabónak sok állítása igazolható. A szükségtelen, „értelmetlen”, indokolatlanul hosszú ideig tartó előzetes letartóztatásra számos példát hozott fel korábban Farkas Lilla is.³⁴

A kedvező változásokat – legalábbis ami az elrendelt előzetes letartóztatások számát illeti – jelzi a Magyar Helsinki Bizottság előzetes letartóztatással kapcsolatos jogalkalmazói gyakorlatot vizsgáló jelentése is, bár az adatok önmagukban

lólátogatások érintettek. Abuse of pre-trial detention in State Parties to the European Convention on Human Rights (9. lj.) 7. pont. Az ilyen, nem nevesített, így nem jogszerűen elrendelt előzetes letartóztatást eredményező okokra vonatkozóan lásd HERKE Csongor: „Az apokrif letartóztatási okok” *Belügyi Szemle* 2001/12. 83–92. és HERKE (25. lj.) 114–120.

²⁸ SZABÓ Krisztián: „Gondolatok az előzetes letartóztatás gyakorlatáról” *Magyar Jog* 2014/12. 725, 729. Jelentés (23. lj.) 14.

³⁰ NYILASI Gyula: „Az előzetes letartóztatottak ügyeinek időszerűsége a fővárosi nyomozó szervek gyakorlatában” *Belügyi Szemle* 1996/1. 22–35. Ma is egyetérthetünk azon megállapításával, hogy „meggyőzőbb, ha az előterjesztő egy alaposan megindokolt jogcímre hivatkozik, mintha meggonddalattal feltüntet olyanokat is, amelyekre nincs kellő ténybeli alap”. 29.

³¹ SZABÓ (28. lj.) 725–729.

³² MATUSIK (22. lj.) 289–293. A változásokhoz valószínűleg jelentős mértékben hozzájárult a BK 93 véleményben a nyomozási bírókkal szemben megfogalmazott elvárás.

³³ ELEK Balázs: „Az előzetes letartóztatás indokolása az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlatának tükrében” *Büntetőjogi Szemle* 2015/3. 35–51.

³⁴ Szenvedélyes hangvételű írásában annyi a visszás gyakorlatot tükröző eset, hogy azok közül egy-egy kiemelésére nem is vállalkozhatok. BÁN Tamás [et al.]: „Strasbourg és a magyar joggyakorlat” (FARKAS Lilla írása) *Fundamentum* 2005/1. 61–69.

nem jelentenek garanciát arra, hogy „a bírói döntések és a döntéshozatali eljárások következetesen megfelelnek a felsőbb szintű magyar bírói fórumok, az Emberi Jogok Európai Bírósága és a releváns európai uniós szabályok támasztotta követelményeknek”.³⁵

Kétségtelen, hogy a jogalkalmazás során van előrelépés, de aligha mondható el, hogy az előzetes letartóztatás elrendelésekor és időtartamának meghosszabbításakor minden ügyben tüzetesen vizsgálná az indítványozó ügyész és a nyomozási bíró (de akár a tárgyalási szakban eljáró bíróság), hogy az előzetes letartóztatás valószínűsége alapított feltételeit az adott esetben milyen konkrét, egyedi körülmények támasztják alá, vagy gyengítik, s hogy nem lenne-e alkalmas valamely enyhébb korlátozással járó kényszerintézkedés az adott eljárási cél elérésére.³⁶ Tekintettel arra, hogy az előzetes letartóztatással kapcsolatos döntések többnyire legalább az egyik szereplő nemtetszését vívják ki, ezek a hibák nem lennének fenntarthatók, ha a fellebbezést elbíráló bíróságok nem értenének egyet ezzel az attitűddel.

Azt, hogy van elmozdulás e téren, jelzi, hogy az OIT 2010-ben felkérte a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumát a személyes szabadságot korlátozó kényszerintézkedések elrendelésével összefüggő bírói gyakorlat vizsgálatára. Az időközben módosult jogszabályi háttér is indokolta a kényszerintézkedések vádemelést megelőző elrendelésével, meghosszabbításával kapcsolatos bírói gyakorlat újabb elemzését, amelyet a Kúria elnöke 2015-ben rendelt el.³⁷ A vizsgálatra kijelölt határozatok köre is jelezte, hogy a szakirodalomban megfogalmazott kritikák valószínűleg nem tűntek alaptalannak.³⁸

A kirajzolódó pozitív tendenciák ellenére, két és fél évtized elteltével sem mondhatjuk, hogy a strasbourgi esetjog a mindennapi gyakorlat szintjén beépült volna a bírói tevékenységbe.³⁹ Ennek oka részben a – főként eleinte tapasztalható – külföldi, nemzetközi esetjoggal kapcsolatos idegenkedés, amelyhez hozzájárult az is, hogy a törvényhozó „nem tette világossá, hogy az egyezmény szerveinek a normaszöveget alkalmazó, s annak értelmezését is adó esetjoga mennyiben köti a magyar törvényhozót, a magyar bíróságokat”.⁴⁰

Az AB az ítélkező bíróságoktól eltérően rendszeresen hivatkozott és hivatkozik az EJEB esetjogára, különösen, ha egy jogszabályi rendelkezés nemzetközi egyez-

³⁵ Jelentés (23. lj.) 7.

³⁶ A Magyar Helsinki Bizottság jelentése is a konkrétumokat hiányolja a határozatok indokolásból. Jelentés (23. lj.) 7.

³⁷ Az előzetes letartóztatás vádemelés előtti elrendelésével, meghosszabbításával kapcsolatos vizsgálatról lásd Mészár Róza: „Az előzetes letartóztatás elrendelésével és fenntartásával kapcsolatos ítélkezési gyakorlat” *Forum Sententiarum Curiae* 2016/1. 12–13.

³⁸ Mészár (37. lj.) 13. A bírói gyakorlat elemzése befejeződött, az értékelés számos – különösen a határozatok indokolásával kapcsolatban tapasztalt – hiányosságra mutatott rá. A Kúria Büntető Kollégiuma Joggyakorlat-elemző Csoport 2016.El.II.JGY.B.2. sz. „Összefoglaló a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésekkel kapcsolatos joggyakorlat vizsgálatáról” c. összefoglaló vélemény a kézirat lezárását követően, 2017. május 29-i keltezéssel elkészült, a Kúria honlapján szereplő közzétételi dátum 2017. június 28. Lásd lb.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeney_7.pdf.

³⁹ Még ma sem idejémtúlt Magyar Gábor azon megállapítása, hogy „Az egyezmény és a bíróság esetjoga alig jelenik meg a magyar bírói gyakorlatban”. BÁN (34. lj.) (MAGYAR Gábor írása).

⁴⁰ BÁN (34. lj.) 47. Lásd még Bárd Károly és Bárd Petra tanulmányát a jelen különszámban.

ménybe ütközését állította az indítványozó,⁴¹ és erre felhívja az ítélkező bíróságok figyelmét is.⁴²

4. AZ EJEB MAGYARORSZÁGOT ÉRINTŐ GYAKORLATA ÉS AZ ELŐZETES LETARTÓZTATÁS INDOKOLTSÁGÁNAK VIZSGÁLATA

Az EJEE rendelkezéseinek értelmezése nem csak hazánkban okozott problémákat. Időről időre kerülnek a bíróság elé olyan, egyezményesértést megalapozó nemzeti jogalkalmazói gyakorlatot tükröző ügyek, amelyekben a marasztalás elkerülhető lett volna, ha a tagállamok bíróságai a strasbourgi esetjogot ismerték és megfelelően beépítették volna mindennapi tevékenységükbe. A jogalkalmazóknak meg kell érteniük és el kell fogadniuk, hogy „az egyezményben biztosított jogoknak olyan jelentéstartalmat kell tulajdonítani, amely az Emberi Jogok Európai Bíróságának az egyes ügyekben meghozott határozataiban megjelenik”.⁴³

Az egyezményesértést megállapító határozatok valamivel több mint 15%-a érintette az 5. cikket. A hazánkkal szemben hozott 388 marasztaló határozatot vizsgálva látható, hogy 2015. évvel bezárólag összesen 33 ítélet állapította meg, hogy hazánk megsértette az 5. cikkben foglalt követelményeket. Ezt csupán az eljárás időtartamával kapcsolatos jogsértések múlják – jelentősen – felül.⁴⁴ A statisztikai adatok alapján elmondhatjuk, hogy az 5. cikkben foglalt jogok sérelme mind az Európa Tanács tagállamainak összességét, mind a Magyarországot érintő ítéletek viszonylatában jelentős szerepet kap. Valószínűleg ez részben annak is köszönhető, hogy „az 5. cikk egyike az Egyezmény legbonyolultabb, és az idők folyamán a legtöbb értelmezési vitát kiváltott cikkeinek”.⁴⁵ Ezen belül is a c) pont „egyike a legvitatottabb egyezményi rendelkezéseknek, amennyiben több lehetséges értelmezést is megenged”.⁴⁶

Bár a statisztikai adatok arra utalnak, hogy a hazai jogalkalmazói gyakorlat korántsem tartozik azok közé, amelyeket érintően kiemelkedően sok marasztaló ítélet születik Strasbourgban, viszonylag mégis gyakran kerül az EJEB elé olyan magyar ügy, amelyben az előzetes letartóztatás elrendelésének, fenntartásának indokai nem kellően megalapozottak, vagy azért, mert nem tartalmaznak az egyedi ügy körülményeit tükröző érvelést, vagy azért, mert olyan indokokat hoznak fel, amelyek az EJEB szerint nem alapozzák meg a szabadságelvonást.⁴⁷

⁴¹ Az EJEE és az EJEB esetjogának szerepéről az Alkotmánybíróság tevékenységében lásd BÁN (34. lj.) 49–53.

⁴² „Az Alkotmánybíróság is megerősítette alkotmányos követelményként, hogy a bíróságoknak döntéseikben figyelembe kell venniük az egyezmény rendelkezéseit” – utal Weller Mónika az 58/1995. (IX. 15.) AB hat.-ra. BÁN (34. lj.) (WELLER Mónika írása) 59.

⁴³ BÁN (34. lj.) (TALLÓDI Zoltán írása) 55.

⁴⁴ Overview 1959 – 2015 ECHR, http://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592015_ENG.pdf.

⁴⁵ GRÁD–WELLER (1. lj.) 175.

⁴⁶ GRÁD–WELLER (1. lj.) 190.

⁴⁷ Ahogyan Elek Balázs is utal rá, az EJEB „abban mindig következetes volt, hogy a kényszerintézkedések elrendeléséről szóló határozatok csupán abban az esetben felelnek meg az Egyezmény követelményeinek, ha azok megfelelő indokolással vannak alátámasztva”. ELEK (33. lj.) 35.

A hazai bírósági gyakorlatban gyakori indoka az előzetes letartóztatás elrendelésének az, hogy a terhelt nem rendelkezik munkavisztonnyal. *Nagy Gábor* ügyében az EJEB úgy foglalt állást, hogy önmagában a munkahely hiányából nem lehetett volna arra következtetni, hogy az egyébként büntetlen előéletű személy hajlamos lett volna újabb bűncselekményt elkövetni (a kérelmező anyagi helyzete egyébként biztosított volt).⁴⁸

Az előzetes letartóztatás indokai nem fogadhatók el és így egyezményesértés megállapítására kerül sor, ha a bíróság határozata nem utal arra, hogy a konkrét ügy milyen körülményei támasztják alá a szabadságelvonás ún. feltételezésen alapuló okait. Így a *Gál*-ügyben a Be. 129. § (2) bekezdés *b*) pontjának azon fordulatára alapozott előzetes letartóztatás spekuláció határán lévő indokait nem tartotta elfogadhatónak az EJEB, amikor a terhelt bírósági tárgyaláson való megjelenése „más okból” nem lett volna biztosított az előzetes letartóztatás elrendelése nélkül.⁴⁹

Az *Imre*-ügyben⁵⁰ és a *Hagyó*-ügyben⁵¹ is azért állapította meg az EJEE 5. cikk 3. bekezdés megsértését az EJEB, mert az eljáró bíróságok nem támasztották alá specifikus bizonyítékokkal a szökés, elrejtőzés veszélyének, továbbá az összejátszás kockázatának fennállását. Hasonló indokok alapján került sor az Egyezmény megsértésének megállapítására a *Maglódi*-ügyben is.⁵² (Lásd Bárd Károly és Bárd Petra tanulmányát a jelen kötetben.)

Az *A. B.*-ügyben az indítvány szökés és elrejtőzés, bűnisméltés, valamint összejátszás veszélyére hivatkozott, a bíróságok pedig adósak maradtak a hivatkozott veszélyeket alátámasztó megfelelő érveléssel.⁵³

Az előzetes letartóztatás elrendelésének és fenntartásának kellően nem konkretizált indokai a *Hunvald*-ügyben is az egyezményesértés megállapításához vezettek.⁵⁴

A *Darvas*-ügyben az EJEB már az eset körülményeinek ismertetésekor utalt arra, hogy a kérelmező előzetes letartóztatását meghosszabbító bírósági határozatok meglehetősen sztereotip hivatkozásokat tartalmaztak a szökés, elrejtőzés és összebe-szélés veszélyére anélkül, hogy részletes indokolást adtak volna a kérelmező egyéni körülményei, illetve az ellene beszerzett bizonyítékok tekintetében.⁵⁵

A hivatkozott néhány esetben ismétlődően előforduló hibák is arra hívják fel a figyelmet, hogy a jogalkalmazónak is ismernie kell és tiszteletben kell tartania az EJEB által kimunkált elvárásokat. A jogalkalmazó munkáját, az adott ügyben releváns EJEB-döntések megismerését segíti, hogy a strasbourgi esetjog nyomtatott

⁴⁸ *Nagy Gábor v Hungary*, Judgment of 11 February 2014, no. 33529/11, § 30. Ugyanez a körülmény meglehetősen gyakran szerepel érvként a szökés veszélye megállapításánál is. Vö. Jelentés (23. lj.) 46.

⁴⁹ *Gál v Hungary*, Judgment of 11 March 2014, no. 62631/11, § 45.

⁵⁰ *Imre v Hungary*, Judgment of 2 December 2003, no. 53129/99, § 45.

⁵¹ *Hagyó v Hungary*, Judgment of 23 April 2013, no. 52624/10, § 55, 56, 60.

⁵² *Maglódi v Hungary*, Judgment of 9 November 2004, no. 30103/02, § 39.

⁵³ *A. B. v Hungary*, Judgment of 16 April 2013, no. 33292/09, § 7, 24–27.

⁵⁴ *Hunvald v Hungary*, Judgment of 10 December 2013, no. 68435/10, § 39, 44.

⁵⁵ *Darvas v Hungary*, Judgment of 11 January 2011, no. 19547/07, § 7.

vagy elektronikus formában több forrásból is elérhető⁵⁶ és beépült a bírók továbbképzésének anyagába.

5. KONKLÚZIÓ

A jogalkotó akkor végzi helyesen a feladatát, ha elébe menve a problémáknak, más államok marasztalásából vonja le a következtetést, és mások hibáiból tanulva azelőtt változtat a támadható jogszabályokon – vagy igyekszik jogalkotási lépéssel a jogalkalmazói gyakorlatot helyes irányba „terelni” – mielőtt Magyarországgal szemben nyújtanának be panaszt a jogaikban sértett terheltek.⁵⁷ Az előzetes letartóztatással kapcsolatos hazai jogalkotás és jogalkalmazás az EJEE rendelkezéseivel és az EJEB gyakorlatával való összhangjának megteremtésére irányuló törekvéseket röviden áttekintve láthattuk, hogy a Be. adott jogintézményt érintő szabályai sem problémamentesek.

A jogszabályok hibáihoz, hiányosságaihoz képest sokkal több kockázatot rejt magában a jogalkalmazói gyakorlat. A szakirodalomban megjelent kritikák és a jogvédő szervezetek jelentései előrevetítik, hogy a kedvező tendenciák ellenére még mindig számíthatunk marasztalásra Strasbourgban, főként a letartóztatási okok fennállásának ügy-specifikus tényeken alapuló alátámasztása, „egyediesítése”, az elvárásoktól elmaradó színvonalú indokolások, a védelmi érvelések figyelmen kívül hagyása, az észszerűtlenül hosszú ideig tartó fogva tartás és az alternatív megoldások tényleges keresésének elmaradása miatt.

Bizakodásra ad okot, hogy a bírói gyakorlat folyamatban volt vizsgálata is főként ezeket a kérdéseket helyezte középpontba, s ha a hiányosságok felszámolása nem is történik meg egyik napról a másikra, a jogalkalmazói felelősségtudat, igényesség fejleszthető, a jogorvoslatok elbírálása során a felsőbb bírósági kontroll erősíthető, ami a terheltek és az EJEB előtt a magyar állam képviselőjében eljárók számára is kedvezőbb helyzetet eredményezhet.

⁵⁶ 2002. december 18-án a Miniszteri Bizottság ajánlást fogadott el az Egyezmény szövegének és a Bíróság esetjogának a tagállamokban történő közzétételéről és terjesztéséről. A Miniszteri Bizottság Rec (2002) 13. sz. ajánlása a tagállamok felé az Emberi Jogok Európai Egyezménye szövegének, továbbá az Emberi Jogok Európai Bírósága esetjogának közzétételéről és terjesztéséről a tagállamokban. (A Miniszteri Bizottság 2002. december 18-án, a Miniszteri Küldöttek 822. ülésén fogadta el) Lásd [europatanacs.hu/pdf/CMRec\(2002\)13.pdf](http://europatanacs.hu/pdf/CMRec(2002)13.pdf). Sok ítélet hozzáférhető magyar nyelven – elsősorban azok, amelyekben a panasz Magyarországgal kapcsolatos volt – a következő címen: igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/az-emberi-jogok-europai-birosaganak-iteletei.

⁵⁷ „[...] a bíróság ítéleteiből minden államnak le kell vonnia a saját jogrendszerére vonatkozó következtetéseket annak érdekében, hogy a hasonló típusú jogsértéseket megelőzze.” BÀN (34. lj.) (WELLER Mónika írása) 60–61.